

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра економічної теорії

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – бакалавр

на тему:

Економічна політика держави в умовах воєнного стану

Виконав: здобувач освіти 4-го року
навчання,

Спеціальність:

051 «Економіка»

Іваненко Дмитро Олегович

Керівник Шевченко О.О.,

кандидат економічних наук, доцент

Рецензент _____

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« ____ » _____ 20 ____ р.

Contents

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	6
1.1. Нормативно-правове забезпечення економічної політики в умовах воєнного стану.....	6
1.2. Вплив воєнного стану на економічну безпеку та макрофінансову стабільність держави	10
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	16
2.1. Антиінфляційна політика та детінізація економіки в умовах війни	16
2.2. Державні видатки, борг та міжнародна фінансова допомога.....	25
2.3. Соціальна політика держави в умовах воєнного стану.....	32
РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	37
3.1. Позитивні результати реалізованих заходів	37
3.2. Проблеми та виклики реалізації економічної політики України в умовах війни	42
3.3. Пріоритети економічної політики післявоєнної відбудови України	47
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54

ВСТУП

Актуальність дослідження.

У сучасному світі збройні конфлікти залишаються одним із ключових факторів, що впливають на політичну та економічну стабільність держав. Війни створюють значні виклики для національних економік, оскільки призводять до руйнування інфраструктури, скорочення виробництва, зменшення інвестиційної активності та суттєвого зростання державних витрат. У таких умовах ефективна економічна політика держави відіграє вирішальну роль у забезпеченні стабільності економічної системи та підтриманні функціонування ключових секторів економіки.

Україна вже понад десять років перебуває в умовах збройного конфлікту. Починаючи з 2014 року, після початку бойових дій на сході держави, економічна система країни змушена функціонувати в умовах підвищених ризиків та нестабільності. Повномасштабне вторгнення російської федерації у 2022 році стало надзвичайним викликом для економіки України. «У 2022 році реальний ВВП скоротився на 29,1%. Про це свідчать розгорнуті показники ВВП за 2022 рік, опубліковані Державною службою статистики України.» [8]. «У грудні 2022 року споживча інфляція в річному вимірі становила 26,6%... Про це свідчать дані, опубліковані Державною службою статистики України.» [10]. А державний бюджет за 2022 рік мав дефіцит приблизно 25% згідно зі звітом від МВФ [18]. Крім того, значна частина промислових підприємств, транспортної інфраструктури та енергетичних об'єктів зазнала руйнувань або пошкоджень.

У таких умовах держава змушена оперативно адаптувати економічну політику до нових викликів. Запровадження воєнного стану в 2022 році зумовило необхідність більш активного державного регулювання економічних процесів. Зокрема, держава повинна одночасно забезпечувати фінансування оборонного сектору, підтримувати макроекономічну стабільність, стримувати інфляційні процеси, стабілізувати національну валюту, здійснювати соціальні виплати

населенню та залучати значні обсяги внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів.

Важливу роль у забезпеченні стабільності економіки відіграють монетарна політика, бюджетна політика, управління державним боргом та механізми соціальної підтримки населення. Значний вплив на економічну стійкість держави також має міжнародна фінансова допомога, яка надається Україні міжнародними партнерами та фінансовими організаціями, зокрема МВФ, Світовим банком та іншими.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження економічної політики держави в умовах воєнного стану. Аналіз державного регулювання економіки дозволяє оцінити ефективність застосованих економічних інструментів, визначити основні проблеми та ризики, а також окреслити можливі напрями вдосконалення економічної стратегії держави в умовах війни.

Об'єкт дослідження.

Державне регулювання економіки України в умовах воєнного стану.

Предмет дослідження.

Монетарна, бюджетна, боргова та соціальна політики як основні механізми державного регулювання економіки під час війни.

Мета дослідження.

Комплексний аналіз економічної політики держави в умовах воєнного стану та визначення її впливу на макроекономічну стабільність і економічну безпеку України.

Методи дослідження.

У роботі використано загальнонаукові та класичні методи дослідження, зокрема, методи аналізу і синтезу, порівняння, узагальнення, статистичного аналізу, системного підходу та метод логічного узагальнення.

Завдання дослідження.

- Дослідити теоретико-правові засади економічної політики держави в умовах воєнного стану;

- Проаналізувати особливості реалізації монетарної, бюджетної та соціальної політик України в умовах війни;
- Визначити основні результати, проблеми та ризики реалізації економічної політики України під час війни;
- Розробити рекомендації щодо підвищення ефективності економічної політики держави та забезпечення післявоєнного економічного відновлення.

Структура роботи.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі розглянуто теоретико-правові засади економічної політики держави в умовах воєнного стану. Другий розділ присвячено аналізу економічної політики України під час війни. У третьому розділі досліджуються особливості економічної політики України під час війни, її позитивні результати, проблемні аспекти та ризики.

Ступінь висвітлення теми в літературі.

Теоретичні основи макроекономічного аналізу та державної економічної політики розглядав Ґрегорі Манків [1]. Значний внесок у дослідження фінансово-кредитної системи зробили М.І. Савлук [26], С.О. Маслова [25], та І.Г. Ткачук [38], у роботах яких висвітлено механізми функціонування державних фінансів, грошового обігу та банківської системи.

У працях А.Б. Тарасенка [21], Н.Б. Думич [22], Ю. Бугеля [23], Н. Домбровської [23] та інших досліджуються особливості інфляційних процесів, антиінфляційної політики та трансформації економічних механізмів в умовах війни. Проблеми тіньової економіки висвітлено у роботах Н.М. Краус [34], К.М. Краус [34], В.С. Шевчук [34] та інших.

Нормативно-правову основу дослідження становлять законодавчі акти України, зокрема, Конституція України, а також положення Бюджетного та Податкового кодексів України. Статистичну та аналітичну інформацію для дослідження отримано з офіційних матеріалів Національного банку України,

Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України та інших державних установ і міжнародних фінансових організацій.

Також у списку джерел міститься файл із усіма розрахунками, які були проведені під час написання даної кваліфікаційної роботи.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Нормативно-правове забезпечення економічної політики в умовах воєнного стану

Економічна політика держави є одним із основних інструментів забезпечення стабільного функціонування національної економіки, особливо в умовах кризових явищ та воєнних загроз. Її реалізація ґрунтується на системі нормативно-правових актів, які визначають механізми державного регулювання економічних процесів, повноваження органів влади та особливості функціонування економіки в умовах надзвичайних ситуацій. В умовах воєнного стану роль правового регулювання економічної політики значно зростає, оскільки саме законодавча база визначає порядок використання державних ресурсів, фінансування оборони, підтримки економічної стабільності та захисту економічної безпеки держави. У праці американського економіста із українським корінням Грегорі Манкова, економічна політика розглядається через призму використання фіскальних та монетарних інструментів, за допомогою яких держава впливає на економічну активність, рівень зайнятості та інфляції [1].

Правову основу економічної політики України формує Конституція [2], яка закріплює фундаментальні принципи функціонування економічної системи та визначає повноваження органів державної влади у сфері управління фінансами, бюджетом та грошово-кредитною політикою. Зокрема, відповідно до статті 13 Конституції України: «Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією.». Стаття 42 гарантує «...право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.», а стаття 92 визначає, що «...Виключно законами України встановлюються: 1) Державний

бюджет України і бюджетна система України...». Крім того, стаття 17 Конституції визначає: «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.» [2].

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає особливості функціонування держави та органів влади в умовах збройної агресії. Воєнний стан передбачає надання державним органам додаткових повноважень для забезпечення національної безпеки, оборони та захисту територіальної цілісності держави України [3].

Основні напрями економічної політики держави визначає Верховна Рада України через прийняття законодавчих актів, що регулюють бюджетну, податкову, фінансову та інвестиційну політику. Крім того, Верховна Рада виконує такий обов'язок як: «...14) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;...» [2], що свідчить про важливість цього органу, коли настає потреба у фінансових ресурсах для забезпечення обороноздатності країни під час війни.

Важливу роль у реалізації економічної політики відіграє Кабінет Міністрів України, який, відповідно до статті 113 Конституції України «...є вищим органом у системі органів виконавчої влади.» [2]. Згідно зі статтею 116 Конституції Кабмін «...3) забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;...6) розробляє проєкт закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання;» [2].

Як було зазначено вище, у Конституції України визначено, що важливим елементом нормативно-правового регулювання економічної політики є законодавство, яке визначає функціонування бюджетної системи держави. Основним нормативним актом у цій сфері є Бюджетний кодекс України [4], який визначає правові засади функціонування бюджетної системи України, принципи її побудови, основи бюджетного процесу та міжбюджетних відносин. Відповідно до статті 2 Бюджетного кодексу: «1) бюджет – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду;».

Стаття 7 визначає основні принципи бюджетної системи, серед яких:

- «2) принцип збалансованості – повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період;
- 6) принцип ефективності та результативності – при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей,...шляхом забезпечення якісного надання публічних послуг,...при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів;
- 10) принцип публічності та прозорості – інформування громадськості з питань бюджетної політики, складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів.».

У період воєнного стану бюджетна політика зазнає суттєвих змін, оскільки держава змушена перерозподіляти фінансові ресурси на користь оборонного сектору, підтримки критичної інфраструктури та соціального забезпечення населення. Це призводить до збільшення державних видатків, зростання бюджетного дефіциту та необхідності залучення додаткових фінансових

ресурсів, зокрема через державні запозичення та міжнародну фінансову допомогу.

Також нормативно-правове забезпечення економічної політики забезпечує податкове законодавство, яке визначає механізми мобілізації фінансових ресурсів до державного бюджету. Основним нормативним актом у цій сфері є Податковий кодекс України [5], який регулює відносини, що виникають у сфері управління податків і зборів, визначає перелік податків, їх адміністрування та повноваження контролюючих органів. Відповідно до статті 6 Податкового кодексу, «6.1. Податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників податку відповідно до цього Кодексу.».

В умовах війни податкова політика держави часто адаптується до нових економічних реалій. Зокрема, можуть запроваджуватися податкові пільги для бізнесу, спрощені режими оподаткування або тимчасове зниження податкового навантаження для підтримки підприємницької діяльності. Такі заходи спрямовані на збереження економічної активності, підтримку зайнятості населення та забезпечення функціонування внутрішнього ринку.

У системі економічної політики держави варто не забувати про грошово-кредитне регулювання. Реалізацію монетарної політики в Україні здійснює Національний банк України [6], діяльність якого регулюється законом України «Про Національний банк України» [7]. Відповідно до 6 статті цього закону «...основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України.». У період воєнного стану особливої важливості набуває забезпечення макрофінансової стабільності, стримування інфляційних процесів та підтримка стабільності національної валюти. Для досягнення цих цілей НБУ застосовує інструменти монетарної політики, зокрема регулювання облікової ставки, валютні обмеження, контроль за рухом капіталу та заходи фінансового моніторингу. Застосування таких інструментів спрямоване на

запобігання різким коливанням валютного курсу, обмеження відтоку капіталу за кордон та стабілізацію фінансового ринку.

Таким чином, ефективна реалізація економічної політики держави в умовах воєнного стану забезпечується завдяки узгодженій діяльності законодавчої та виконавчої влад, які формують нормативно-правову базу економічного регулювання та забезпечують практичне впровадження економічних рішень. Саме взаємодія парламенту, уряду та інших державних інституцій дозволяє забезпечити стабільність економічної системи та ефективне використання фінансових ресурсів у період воєнного стану.

1.2. Вплив воєнного стану на економічну безпеку та макрофінансову стабільність держави

У мирний період основною метою економічної політики держави є забезпечення стабільного економічного зростання, підвищення рівня життя населення, розвиток інфраструктури, освіти та інноваційного потенціалу країни. Держава прагне створювати сприятливі умови для розвитку підприємництва, залучення інвестицій, підвищення конкурентоспроможності національної економіки на міжнародному рівні та забезпечення соціально-економічного добробуту населення. Проте в умовах воєнного стану пріоритети державної політики суттєво змінюються. Основними її завданнями стають: забезпечення обороноздатності країни, збереження територіальної цілісності, захист життя населення та адаптація економічної системи до функціонування в умовах війни. У таких умовах держава змушена мобілізувати всі наявні ресурси – фінансові, матеріальні, виробничі та людські – для підтримки оборонного сектору та забезпечення базового функціонування економіки.

Запровадження воєнного стану суттєво впливає на економічну систему держави. Військові конфлікти створюють значні ризики для економічного розвитку, фінансової стабільності та економічної безпеки країни. У період війни

відбуваються глибокі структурні зміни у національній економіці, порушуються виробничі та логістичні ланцюги, зменшується інвестиційна активність, зростає навантаження на державний бюджет та фінансову систему. Одним із найбільш відчутних наслідків війни є масштабні руйнування інфраструктури та виробничих потужностей. Під постійною загрозою обстрілів перебувають як державні, так і приватні об'єкти інфраструктури, зокрема, заклади охорони здоров'я, освітні установи, промислові підприємства, транспортні вузли, енергетичні об'єкти та житловий фонд. Руйнування таких об'єктів призводить до скорочення виробництва, зниження економічної активності та зростання витрат на відновлення.

За результатами п'ятої оцінки збитків та потреб України (RDNA5), підготовленої Світовим банком, Урядом України, Європейським Союзом та Організацією Об'єднаних Націй, станом на кінець 2025 року загальний обсяг прямих збитків, завданих економіці України, становить трохи більше 195 млрд. дол. США. А загальна вартість відбудови та відновлення в Україні становить майже 588 млрд. дол. США впродовж наступного десятиліття. Структуру збитків, втрат та потреб наведено у таблиці 1.2.1.

Таблиця 1.2.1

Загальні руйнування, втрати та потреби за секторами станом на 31.12.2025

Table 1. Total damage, losses, and needs by sector as of December 31, 2025 (US\$ billion)

Sector	Damage		Loss		Needs	
	US\$ billion	%	US\$ billion	%	US\$ billion	%
Social sectors						
Housing	61.1	31.3	25.0	3.7	89.8	15.3
Education & science	13.9	7.1	11.7	1.7	33.5	5.7
Health	1.8	0.9	23.1	3.6	23.6	4.0
Social protection & livelihoods	0.5	0.2	18.6a	2.8	42.7	7.3
Culture & tourism	4.5	2.3	31.9	4.8	11.5	2.0
Infrastructure sectors						
Energy	24.8	12.7	88.2	13.2	90.6	15.4
Transport	40.3	20.6	58.9	8.8	96.3	16.4
Telecom, digital, & media	2.5	1.3	2.7	0.4	7.1	1.2
Water supply & sanitation	7.8	4.0	14.4	2.1	17.5	3.0
Municipal services	3.1	1.6	8.0	1.2	7.4	1.3
Productive sectors						
Agriculture	12.1	6.2	78.0	11.7	55.3	9.4
Commerce & industry	19.2	9.8	232.9	34.9	63.3	10.8
Irrigation & water resources	0.9	0.4	1.3	0.2	12.5	2.1
Finance & banking	0.0b	0.0	5.2	0.8	2.1	0.3
Cross-cutting sectors						
Environment & forestry	2.0	1.0	36.0	5.4	3.1	0.5
Emergency response & civil protection	0.4	0.2	0.8	0.1	2.7	0.5
Justice & public administration	0.5	0.2	3.3	0.5	1.0	0.2
Explosive hazards management	0.0b	0.0	26.7	4.0	27.6	4.7
Total	195.1	100	666.7	100	587.7	100

Джерело: [19]

Як видно з таблиці, найбільших втрат зазнали житловий сектор й транспортна інфраструктура, що значно ускладнює економічну діяльність, мобільність населення та функціонування внутрішнього ринку. Руйнування енергетичної інфраструктури, у свою чергу, створює додаткові ризики для стабільної роботи промислових підприємств та забезпечення населення електроенергією.

Крім фізичних руйнувань, війна спричиняє суттєві зміни основних макроекономічних показників держави. Повномасштабне вторгнення російської федерації у 2022 році спричинило різке падіння виробництва, зростання інфляції, збільшення бюджетного дефіциту та підвищення державного боргу. Основні макроекономічні показники економіки України за 2021–2025 роки наведено у таблиці 1.2.2.

Таблиця 1.2.2

Основні макроекономічні показники України за 2021-2025 роки

Показник	2021	2022	2023	2024	2025
Реальний ВВП (зміна, %)	3,4	–28,8	5,5	3,2	1,8
Інфляція (%)	10	26,6	5,1	12	8
Дефіцит бюджету (% ВВП)	3,5	17,9	20,4	17	25,8
Державний борг (% ВВП)	49	78	83	91	101

Джерело: складено автором на основі [6, 8-18]

За даними Національного банку України у 2022 році реальний валовий внутрішній продукт України скоротився на 29,1% [8], Державна служба статистики України зазначає, що на 28,8%. Оцінки можуть відрізнятися залежно від джерела, тому що НБУ публікує оперативні оцінки та прогнози, тоді як Державна служба статистики надає офіційні статистичні дані, сформовані на основі повної інформації. Різниця між оцінками зумовлена використанням різних методологічних підходів, часових лагів у зборі статистичних даних та різною повнотою інформаційної бази.

Такий відсоток падіння реального ВВП є найглибшим економічним спадом за весь період незалежності держави. Основними причинами такого

падіння стали руйнування виробничих потужностей, порушення логістичних маршрутів, скорочення внутрішнього попиту та масова міграція населення. Одночасно значно зросла інфляція. У грудні 2022 року річний рівень споживчої інфляції становив 26,6%, що було зумовлено порушенням постачання товарів, зростанням витрат підприємств, девальваційним тиском та збільшенням державних видатків.

Також суттєвим викликом для економічної стабільності стало різке зростання бюджетного дефіциту. Відповідно до цифр Міністерства Фінансів, він сягнув 17,9% від ВВП у 2022 році. А за оцінками Міжнародного валютного фонду, у 2022 році дефіцит державного бюджету України досяг приблизно 25% ВВП [18]. Це зумовлено значним збільшенням видатків на оборону та безпеку, а також необхідністю фінансування соціальних програм, гуманітарної допомоги та відновлення інфраструктури. У зв'язку з цим відбулася суттєва трансформація структури державних фінансів. Значна частина бюджетних ресурсів була спрямована на фінансування сектору безпеки та оборони. Структуру державного бюджету у період 2021-2025 років наведено у таблиці 2.2.1. (підрозділ 2.2.).

Аналіз державного бюджету за 2021-2025 роки однозначно свідчить про його глибоку структурну трансформацію під впливом воєнного стану. Попри зростання доходів майже утричі, відбулося зниження частки податкових надходжень та зростання відсотка неподаткових джерел, зокрема, міжнародної фінансової допомоги, що вказує на обмеження внутрішнього фіскального потенціалу. Видаткова частина бюджету набула вираженого мілітаризованого характеру: частка витрат на оборону зросла з 9% до понад 50%, що супроводжувалося витісненням соціальних видатків. Такий перерозподіл ресурсів є типовим для економіки воєнного часу та відображає зміну пріоритетів державної політики. Водночас різке зростання видатків при відносно обмежених доходах зумовило формування значного та наростаючого бюджетного дефіциту, що свідчить про підвищення залежності державних фінансів від зовнішніх джерел фінансування та державних запозичень.

Крім економічних втрат, війна також створює значні екологічні ризики. За оцінками Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України, загальні екологічні збитки, спричинені військовими діями, перевищують 6 трлн грн. [20]. Руйнування промислових підприємств, пожежі, забруднення ґрунтів та водних ресурсів створюють довгострокові негативні наслідки для економічного розвитку країни.

Таким чином, воєнний стан суттєво впливає на економічну безпеку та макрофінансову стабільність держави, спричиняючи як значні матеріальні втрати, так і глибокі макроекономічні дисбаланси. Війна призводить до падіння виробництва, зростання інфляції, збільшення бюджетного дефіциту та державного боргу, а також до порушення економічних зв'язків і зниження інвестиційної активності. Тому забезпечення економічної стабільності в умовах війни потребує ефективного поєднання внутрішніх ресурсів, міжнародної підтримки та стратегічного відновлення економічного потенціалу держави.

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Антиінфляційна політика та детінізація економіки в умовах війни

В умовах воєнного стану економічна політика держави зазнає суттєвої трансформації, що пов'язано з необхідністю одночасного забезпечення макрофінансової стабільності, підтримки економічної активності та фінансування оборонного сектору. Одними з основних напрямів такої політики виступають антиінфляційні заходи та детінізація економіки, які перебувають у тісному взаємозв'язку та підсилюють ефективність один одного. Через зростання рівня інфляції значного тиску зазнає національна валюта. Військові дії створюють високий рівень невизначеності, що призводить до відтоку капіталу, зниження довіри до фінансової системи та девальваційного тиску на національну валюту. Водночас нестабільність економічного середовища, характерна для кризових періодів, суттєво ускладнює реалізацію антиінфляційної політики, особливо в умовах воєнних конфліктів.

У наукових дослідженнях підкреслюється, що антиінфляційна політика є одним із ключових напрямів макроекономічного регулювання, спрямованого на забезпечення стабільності цін та підтримку економічного розвитку. У загальному вигляді антиінфляційна політика розглядається як сукупність заходів держави, спрямованих на стримування темпів інфляції, стабілізацію грошового обігу та збереження купівельної спроможності національної валюти. Її ефективність залежить від комплексного застосування монетарних, фіскальних та інституційних інструментів, а також від узгодженості дій державних органів [21-26].

У теорії та на практиці економічної політики виділяють декілька основних видів антиінфляційної політики. Зокрема, монетарна (грошово-кредитна) політика передбачає регулювання грошової маси, облікової ставки та валютного курсу з метою обмеження інфляційного тиску. Тоді як фіскальна політика спрямована на збалансування державного бюджету, оптимізацію податкового

навантаження та контроль державних видатків. Також окремо виділяють політику доходів, суть якої полягає у державному контролі заробітних плат та цін, а також структурну політику, що передбачає стимулювання виробництва, розвиток конкуренції та усунення дисбалансів в економіці.

Одним із головних наслідків війни стало різке зростання інфляції. Якщо у 2021 році рівень інфляції становив близько 10%, то вже у 2022 році він підскочив до 26,6% у річному вимірі [10]. Такий стрибок був зумовлений низкою факторів, серед яких: руйнування виробничих потужностей, порушення логістичних ланцюгів, дефіцит товарів, зростання витрат підприємств, девальвація національної валюти, а також значне збільшення державних видатків на оборону та соціальні потреби. Водночас у 2023 році інфляція сповільнилася до 5,1%, у 2024 зросла до 12%, а у 2025 знову знижилася до 8%, що свідчить про поступову стабілізацію макроекономічної ситуації [11-13].

Стримання інфляційних процесів стало можливим завдяки грошово-кредитній політиці НБУ.

У відповідь на інфляційний шок, у червні 2022 року НБУ підвищив облікову ставку з 10% до 25%, що стало одним з найрізкіших підвищень в історії сучасної України. Такий крок був спрямований на стримування інфляції, зменшення споживчого попиту та підвищення привабливості гривневих активів. Ставка трималась на рівні 25% аж до червня 2023 року, а своє зниження почала у липні 2023 року і на кінець року становила 15%. У 2024 році ставка піднялась до 13,5%, а у 2025 – 15,5%, і трималась на такому рівні до січня 2026, а потім знижилася до 15% [27]. Стабілізація облікової ставки відображає контроль інфляційного тиску в певних рамках та стабілізацію економіки. Таким чином, процентна ставка НБУ виступила основним інструментом антиінфляційного регулювання.

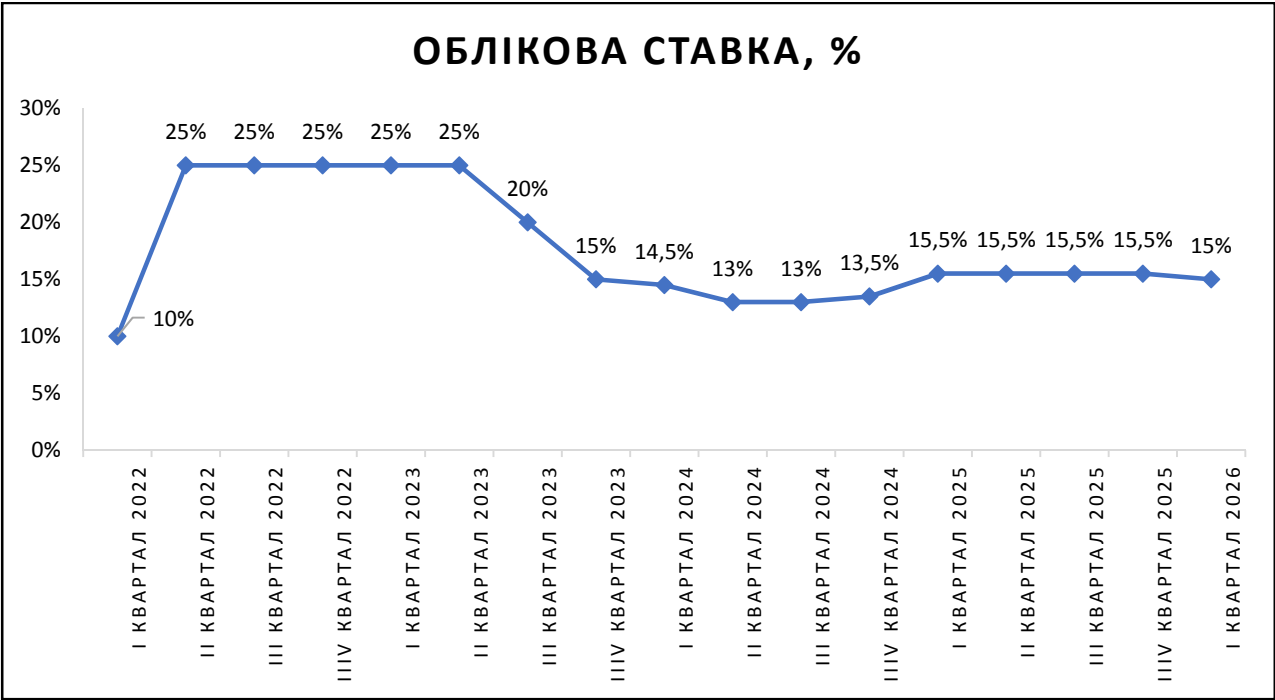

Рис. 2.1.1 Облікова ставка НБУ за 2022-2026 роки, у % (складено автором на основі джерела [27])

Крім процентної політики, важливу роль у забезпеченні макрофінансової стабільності відіграли заходи валютного регулювання. У 2021 році курси гривні до іноземних валют залишались відносно стабільними та перебували в таких межах: 26,06-28,43 грн./дол. США та 29,9-34,4 грн./євро, що відображало збалансований стан валютного ринку та помірний рівень інфляційного тиску.

На початковому етапі повномасштабного вторгнення НБУ запровадив фіксований обмінний курс гривні до долара США, який становив 29,25 грн./дол. США, що було спрямовано на запобігання панічним настроям, стабілізацію очікувань економічних агентів та зниження девальваційного тиску. У липні 2022 року курс був скоригований до 36,57 грн./дол. США, що відобразило накопичений макроекономічний дисбаланс та необхідність адаптації курсової політики до нових економічних умов. Даний рівень курсу зберігався до жовтня 2023 року, після чого відбувся перехід до більш гнучкого курсоутворення. Як результат, курс почав своє зростання і станом на березень 2026 року становить близько 44 грн./дол. США, що свідчить про тривалий девальваційний тренд [28].

Курс гривні до євро характеризувався ще більшою волатильністю, що зумовлено як внутрішніми економічними чинниками, так і коливаннями курсу євро до долара США на міжнародних валютних ринках. На початку 2022 року курс євро також був зафіксований, на рівні 33,17 грн./євро, проте вже у березні 2022 року відбулось відхилення від фіксованого рівня. У липні 2022 року курс був скоригований до 37,27 грн./євро, після чого він почав демонструвати стійку тенденцію до зростання. Починаючи з вересня 2022 року, курс євро майже постійно зростає, що було зумовлено девальвацією гривні, зростанням попиту на іноземну валюту, а також змінами на світових фінансових ринках. Станом на березень 2026 року курс перевищує 50 грн./євро., що свідчить про суттєве послаблення національної валюти [28].

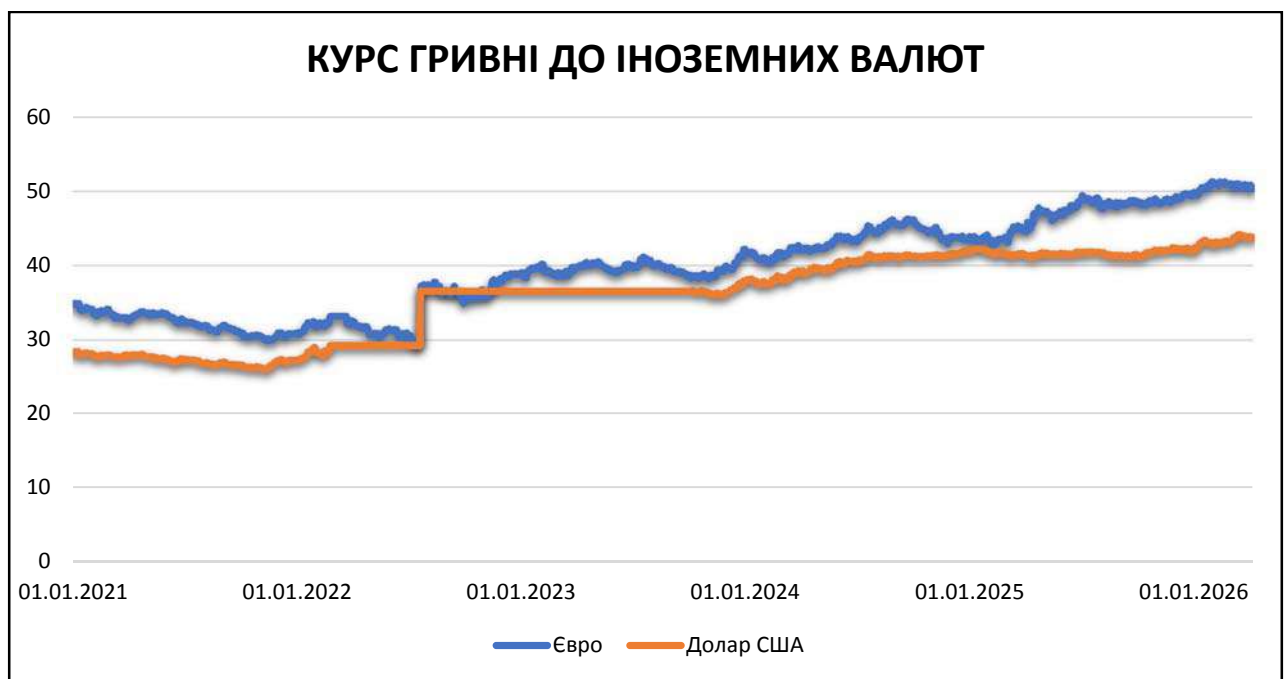

Рис. 2.1.2 Курс гривні до іноземних валют НБУ за 2021-2026 роки (складено автором на основі джерела [28])

Одночасно було введено жорсткі валютні обмеження, зокрема на виведення капіталу за кордон, контроль за валютними операціями та регулювання імпорتنих платежів. Ці заходи дозволили уникнути панічної девальвації та стабілізувати валютний ринок.

Також варто згадати про валютні інтервенції Національного банку України. У період воєнного стану НБУ активно здійснював продаж іноземної валюти на міжбанківському ринку з метою покриття дефіциту валюти та стримування девальваційного тиску на гривню. З початку повномасштабного вторгнення попит на іноземну валюту значно перевищував її пропозицію, що було зумовлено: порушенням логістичних ланцюгів, відтоком капіталу, скороченням експорту та зростанням імпорту, зокрема енергоносіїв та військової продукції.

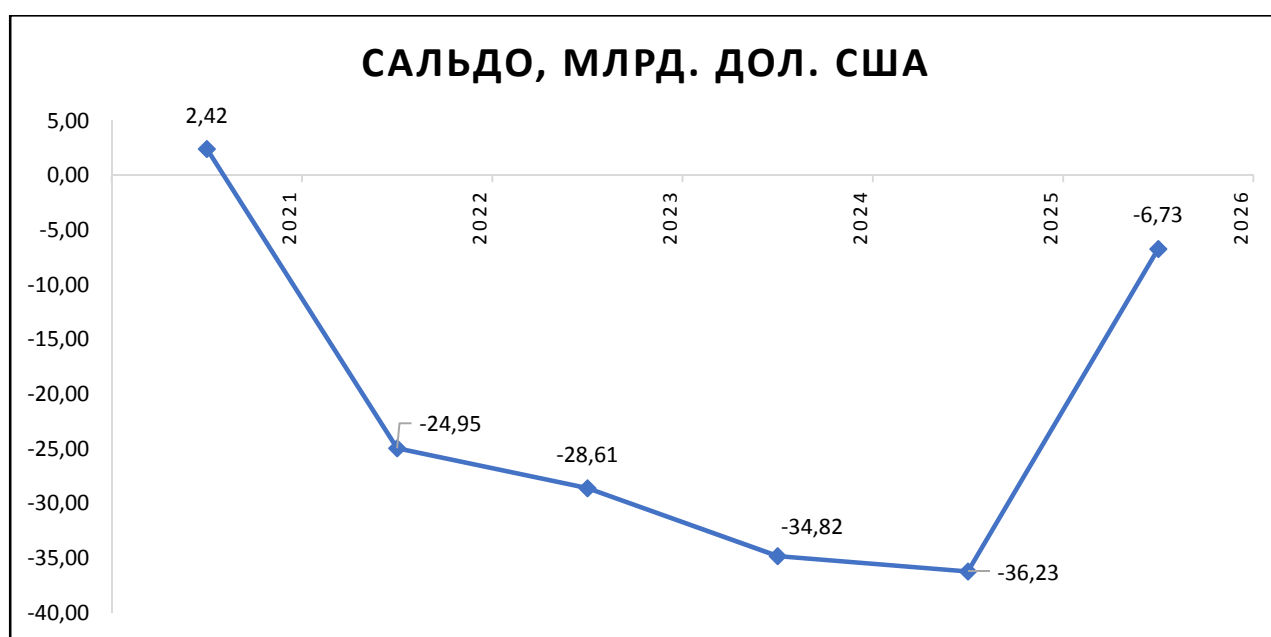

Рис. 2.1.3 Валютні інтервенції НБУ за 2022-2026 роки (складено автором на основі джерела [29])

Проаналізувавши динаміку валютних інтервенцій НБУ можна однозначно сказати про вплив воєнного стану на валютну політику. Якщо у 2021 році сальдо було позитивним та становило 2,42 млрд. дол. США, що означає переважання купівлі валюти та накопичення міжнародних резервів, то вже у 2022 році ситуація кардинально змінилася. Сальдо різко стало від'ємним та дорівнювало -24,95 млрд. дол. США, що відобразило масштабний продаж валюти для підтримки стабільності гривні. У 2023-2025 роках від'ємне сальдо тільки збільшувалось, що свідчить про тривалий та значний дефіцит іноземної валюти

на ринку. За перші два місяці 2026 року сальдо валютних інтервенцій становить -6,73 млрд. дол. США [29].

Зазначена динаміка супроводжувалася підвищенням девальваційним тиском на національну валюту, що проявлялася у зростанні курсу гривні відносно долара США та євро. Водночас слід підкреслити, що саме активні валютні інтервенції Національного банку України дозволили стримати більш різке знецінення гривні. Значні обсяги продажу іноземної валюти були не причиною девальвації, а інструментом її обмеження в умовах суттєвого дисбалансу попиту та пропозиції на валютному ринку. Валютні інтервенції виконували одразу декілька важливих функцій:

- забезпечували стабільність обмінного курсу;
- знижували інфляційний тиск;
- підтримували довіру до національної валюти;
- запобігали панічним настроям на валютному ринку.

Водночас активне використання інтервенцій призводило до скорочення міжнародних валютних резервів, що створювало додаткові ризики для макрофінансової стабільності. Саме тому важливу роль у підтримці валютного ринку відіграла міжнародна фінансова допомога, яка дозволила поповнювати резерви та забезпечувати подальше проведення інтервенцій.

Однак ефективна антиінфляційна політика неможлива без вирішення проблеми тіньової економіки. В умовах війни частина економічної діяльності переходить у тіньовий сектор, що пов'язано з прагненням бізнесу мінімізувати ризики, уникнути податкового навантаження та адаптуватися до нестабільного середовища. За оцінками Міністерства економіки, рівень тіньової економіки України становив 31% від ВВП у січні-червні 2021 року [30]. А згідно з дослідженням Ernst & Young, у 2023 році цей показник становив 19,3% [31], що частково пояснюється зміною методології та структурними зрушеннями в економіці. Проте за словами Міністра економіки, Юлії Свириденко, станом на

26 червня 2024 року 40% української економіки перебуває в тіні [32], що свідчить про значне зростання рівня тіньової економіки в умовах війни.

Додатково варто зазначити результати дослідження про втрати державного бюджету від схем тіньової економіки. У 2024 році вони зросли до 375-604 млрд. грн. на рік, тоді як у 2023 цей показник був у межах 353,5-568 млрд. грн. Найбільші схеми пов'язані з виплатою заробітних плат у конвертах, контрабандою та сірим імпортом [33].

Зростання тіньового сектору має прямий вплив на інфляційні процеси. Як зазначається у наукових працях [34, 35], скорочення податкових надходжень до бюджету змушує державу компенсувати дефіцит фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх і зовнішніх запозичень або грошової емісії. Це, у свою чергу, посилює інфляційний тиск, знижує купівельну спроможність населення та ускладнює проведення ефективної монетарної політики. У відповідь на ці виклики держава реалізує комплекс заходів, спрямованих на зменшення рівня тіньової економіки та підвищення прозорості фінансових потоків.

По-перше, було суттєво посилено контроль за фінансовими потоками завдяки механізмам фінансового моніторингу та банківського нагляду. Банківська система, скоординована Національним банком України, здійснює перевірку ризикових операцій, обмежує сумнівні транзакції та підвищує прозорість руху коштів, що ускладнює використання тіньових схем. Відповідно до встановлених вимог, банки зобов'язані ідентифікувати клієнтів та аналізувати підозрілі фінансові операції, що дозволяє виявляти випадки ухилення від оподаткування та відмивання доходів. Крім того, було запроваджено низку обмежень на фінансові операції, які спрямовані на зменшення обігу «тіньових» коштів. Зокрема, встановлено місячні та тижневі ліміти на: готівкові розрахунки та перекази від непідтверджених суб'єктів господарювання (спочатку обмеження становили 150 тис. грн, а згодом були зменшені до 100 тис. грн); різні обмеження щодо операціям з валютою (купівля валюти не більше ніж на 50 тис. грн, при умові розміщення на депозит купівля

валюти не більше ніж на 200 тис. грн та інші); зняття готівки з банкоматів або кас (не більше 12,5 тис. грн) та обмеження операцій за кордоном. Такі заходи ускладнюють використання неофіційних фінансових схем, обмежують відтік капіталу та стимулюють використання офіційних каналів проведення розрахунків. [6]

По-друге, значно розширилося використання безготівкових розрахунків, що є одним із ключових інструментів детінізації економіки. Зменшення обігу готівки, яка традиційно використовується у тіньовому секторі, сприяє підвищенню прозорості фінансових операцій. За даними НБУ, у 2025 році: «Частка безготівкових операцій із використанням платіжних карток у загальній сумі операцій із платіжними картками за сумою торік [у 2025 році] зросла до 65,4%, за кількістю – до 95,5% (у 2024 році – 64,5% та 94,6% відповідно)» [36]. Таке зростання свідчить про системний характер переходу до безготівкової економіки. Зростання частки безготівкових розрахунків значно ускладнює приховування доходів та сприяє збільшенню податкових надходжень до бюджету.

По-третє, важливу роль у детінізації економіки відіграє розвиток внутрішнього ринку державних запозичень, зокрема через військові облігації внутрішньої державної позики (ОВДП). За даними НБУ, з початку 2026 року уряд залучив близько 158 млрд. грн. (включно з валютними) від розміщення ОВДП, а загалом упродовж усього періоду воєнного стану – більше 2 трлн. грн. (включно з валютними) [37]. Такий масштаб залучених ресурсів свідчить про високу ефективність цього інструменту у мобілізації фінансових ресурсів держави. Використання ОВДП сприяє залученню коштів населення та бізнесу до офіційного фінансового сектору, зменшує обсяги готівкових заощаджень поза банківською системою та обмежує можливості функціонування тіньових фінансових схем. Крім того, цей інструмент дозволяє фінансувати бюджетний дефіцит без значного використання емісійних механізмів, що позитивно впливає на макрофінансову стабільність.

По-четверте, цифровізація податкової системи. Впровадження електронного кабінету платника податків ще з 2013 року, систему електронних податкових накладних, а також програмних реєстраторів розрахункових операцій (ПРРО) дозволило суттєво підвищити рівень контролю за господарськими операціями. Значна частина податкової звітності подається в електронній формі, що знижує можливості для маніпуляцій, мінімізує людський фактор та сприяє підвищенню прозорості економічної діяльності.

По-п'яте, держава забезпечує підвищення прозорості бюджетного процесу. Завдяки відкритим ресурсам, таким як Міністерство фінансів України та Державна казначейська служба України забезпечується публічний доступ до інформації про доходи та видатки бюджету, що сприяє підвищенню довіри до державних фінансів та зниженню рівня корупційних ризиків.

По-шосте, податкова політика держави. У період воєнного стану вона виконує подвійне завдання: забезпечення наповнення державного бюджету та підтримку економічної активності. На початковому етапі війни податкова політика мала стимулюючий характер. Зокрема, у 2022 році було запроваджено: спрощену систему оподаткування зі ставкою 2% від обороту, дозволено тимчасове звільнення від окремих податків, надано можливість відтермінування податкових зобов'язань та спрощено процедури адміністрування. Це дозволило зберегти діяльність значної частини підприємств, особливо малого та середнього бізнесу (МСБ), та запобігти їх переходу в тіньовий сектор. У міру стабілізації економічної ситуації, а саме у 2023-2024 роках, було скасовано пільговий режим оподаткування, відновлено стандартні податкові ставки та посилено контроль за їх сплатою. Важливу роль у цьому процесі відіграла цифровізація податкового адміністрування, зокрема розвиток електронних сервісів та аналітичних інструментів, що дозволило ефективніше виявляти випадки ухилення від оподаткування.

Водночас слід зазначити, що ефективність зазначених заходів має обмежений характер, оскільки значна частина інфляційного тиску зумовлена не

лише монетарними, а й структурними та воєнними чинниками, на які інструменти грошово-кредитної політики мають опосередкований вплив. Крім того, високий рівень тіньової економіки продовжує знижувати результативність фіскальних та монетарних заходів, що вимагає подальшого посилення інституційних механізмів контролю та детінізації.

Таким чином, реалізація антиінфляційної політики та детінізації економіки в умовах воєнного стану є складним і багатокomпонентним процесом. Антиінфляційна політика, що реалізується через інструменти монетарного регулювання, у поєднанні із заходами детінізації дозволяє зменшити інфляційний тиск, підвищити доходи бюджету та забезпечити стабільність фінансової системи. Комплексний підхід до реалізації економічної політики створює передумови для відновлення економіки та її подальшого розвитку у післявоєнний період.

2.2. Державні видатки, борг та міжнародна фінансова допомога

В умовах воєнного стану державні фінанси України зазнали суттєвих трансформацій, що пов'язано з необхідністю одночасного фінансування оборонного сектору, підтримки соціальної стабільності та забезпечення функціонування економіки. Повномасштабне вторгнення спричинило різке зростання та зміну структури державних видатків і формування значного бюджетного дефіциту, що, у свою чергу, зумовило збільшення боргу та залучення міжнародної фінансової допомоги.

Державні фінанси у науковій літературі розглядаються як система економічних відносин, пов'язаних із формуванням, розподілом та використанням централізованих фондів грошових ресурсів держави з метою виконання її функцій та забезпечення суспільних потреб. Вони охоплюють державний бюджет, державний кредит, позабюджетні фонди та фінанси державного сектору. [38, с.10-18.]. А державний бюджет визначається як

основний фінансовий план держави, який відображає сукупність доходів і видатків, необхідних для виконання функцій держави протягом певного періоду. Він виступає центральним елементом фінансової системи та основним інструментом реалізації економічної політики [38, с.67-83].

Після початку повномасштабних воєнних дій пріоритети державних видатків кардинально змінилися. Якщо у довоєнний період значна частина бюджетних коштів спрямовувалася на розвиток інфраструктури, освіти, охорону здоров'я та інші соціально-економічні напрями, то з 2022 року основним пріоритетом стали оборонні витрати. Структуру державного бюджету України наведено нижче, в таблиці 2.2.1.

Таблиця 2.2.1

Структура державного бюджету України за 2021-2025 роки

Показник	млрд. грн.		млрд. грн.		млрд. грн.		млрд. грн.		млрд. грн.	
	2021	Частка, %	2022	Частка, %	2023	Частка, %	2024	Частка, %	2025	Частка, %
<i>Check</i>	-		-		-		-		-	
Доходи	1 296,85	100%	1 787,40	100%	2 672,00	100%	3 122,71	100%	3 834,21	100%
Податкові	1 107,09	85%	949,76	53%	1 203,54	45%	1 647,19	53%	2 015,82	53%
ПДФО	137,56	11%	148,43	8%	206,94	8%	326,09	10%	492,31	13%
ПнП	147,75	11%	117,05	7%	143,84	5%	271,14	9%	284,73	7%
Рентна плата	75,57	6%	81,01	5%	56,06	2%	47,65	2%	43,37	1%
Акцизний податок	162,45	13%	102,35	6%	167,35	6%	210,41	7%	280,89	7%
ПДВ	536,49	41%	467,00	26%	580,80	22%	734,46	24%	848,94	22%
Ввізне мито	36,85	3%	23,31	1%	39,63	1%	47,59	2%	53,62	1%
Інші податкові надходження	10,42	1%	10,61	1%	8,93	0%	9,85	0%	11,96	0%
Неподаткові	175,36	14%	346,33	19%	991,60	37%	974,39	31%	1 217,56	32%
Частина чистого прибутку (доходу) державних або комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до відповідного бюджету, та дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна або комунальна власність	28,53	2%	46,88	3%	35,12	1%	71,11	2%	-	0%
Прибуток НБУ	24,43	2%	18,79	1%	71,87	3%	38,64	1%	84,16	2%
Надходження, отримані у зв'язку з виконанням Закону України «Про санкції»	-	0%	-	0%	-	0%	-	0%	7,26	0%
Кошти, отримані у зв'язку з виконанням Закону України "Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності рф та її резидентів"	-	0%	-	0%	8,81	0%	0,00	0%	-	0%
Власні надходження бюджетних установ	88,37	7%	234,84	13%	812,41	30%	778,62	25%	954,16	25%
Інші неподаткові надходження	34,03	3%	45,82	3%	63,40	2%	86,02	3%	171,98	4%
Інші	14,40	1%	491,30	27%	476,85	18%	501,13	16%	600,83	16%
Офіційні трансфери від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	-	0%	481,09	27%	433,40	16%	473,95	15%	548,01	14%
Інші доходи	14,40	1%	10,21	1%	43,45	2%	27,18	1%	52,81	1%
<i>Check</i>	-		-		-		-		-	
Видатки	1 490,26	100%	2 705,42	100%	4 014,42	100%	4 486,68	100%	5 473,58	100%
Загальнодержавні функції (без обслуговування боргу та виплат за державними деривативами)	50,99	3%	44,13	2%	48,54	1%	66,94	1%	77,12	1%
Обслуговування боргу та виплати за державними деривативами	155,65	10%	157,87	6%	247,60	6%	307,36	7%	361,57	7%
Оборона	127,53	9%	1 142,87	42%	2 097,62	52%	2 304,48	51%	3 069,86	56%
Громадський порядок, безпека та судова влада	174,41	12%	443,32	16%	574,61	14%	692,66	15%	819,36	15%
Економічна діяльність	180,99	12%	95,37	4%	134,31	3%	163,13	4%	168,75	3%
Охорона навколишнього природного середовища	8,20	1%	4,71	0%	5,20	0%	9,52	0%	10,55	0%
Житлово-комунальне господарство	0,16	0%	0,53	0%	8,37	0%	7,54	0%	14,99	0%
Охорона здоров'я	170,51	11%	184,27	7%	179,26	4%	201,45	4%	218,84	4%
Духовний та фізичний розвиток	15,97	1%	11,05	0%	11,82	0%	16,20	0%	15,80	0%
Освіта	63,84	4%	58,51	2%	60,45	2%	64,74	1%	67,26	1%
Соціальний захист та соціальне забезпечення	339,28	23%	425,99	16%	469,25	12%	464,73	10%	453,41	8%
Міжбюджетні трансфери	202,73	14%	136,80	5%	177,39	4%	187,93	4%	196,08	4%
Дефіцит бюджету	193,41		918,03		1 342,42		1 363,97		1 639,37	

Джерело: складено автором на основі [16]

Доходи державного бюджету зросли з 1 296,85 млрд грн у 2021 році до 3 834,21 млрд грн у 2025 році, тобто майже втричі. Водночас відбулося значне зміщення їх структури. Якщо у 2021 році податкові надходження становили 85% доходів бюджету, то у 2022 році їх частка скоротилася до 53%, а у 2023 році –

до 45% [16]. Це свідчить про суттєве зниження фіскальної спроможності економіки в умовах війни.

Натомість різко зросла роль неподаткових надходжень та зовнішніх джерел фінансування. Зокрема, частка неподаткових надходжень збільшилася з 14% у 2021 році до 37% у 2023 році, що зумовлено, передусім, зростанням власних надходжень бюджетних установ та міжнародної фінансової допомоги. Офіційні трансферти від іноземних партнерів (ЄС, уряди іноземних держав, міжнародні організації та донорські установи) у 2022 році становили 27% доходів бюджету, а у наступні роки стабілізувалися на рівні 14-16%, що підтверджує критичну залежність державних фінансів від зовнішньої підтримки в умовах війни.

Щодо видаткової частини бюджету, то її обсяг зріс з 1 490,26 млрд грн у 2021 році до 5 473,58 млрд грн у 2025 році, тобто більш ніж у 3,5 рази. Найбільших змін зазнали оборонний та соціальний сектори. Якщо у 2021 році видатки на оборону становили лише 9%, то вже у 2022 році їх частка зросла до 42%, а у 2025 році – до 56%. Це свідчить про повну переорієнтацію бюджетної політики на фінансування сектору безпеки і оборони. А видатки на соціальний захист та забезпечення навпаки, зменшились. У 2021 році вони становили 23%, у 2024 – 10%, а у 2025 році знизились до 8%, що зумовлено перерозподілом ресурсів на користь оборонного сектору [16]. Подібна тенденція характерна і для таких сфер, як освіта, охорона здоров'я та економічна діяльність, частка яких у загальних видатках поступово знижується.

І така зміна структури видатків цілком логічна, бо воююча країна повинна витрачати більш за все на оборону. Водночас значну частину видатків продовжували становити соціальні виплати, що є критично важливими для підтримки населення в умовах війни. Держава забезпечувала фінансування пенсій, субсидій, допомоги внутрішньо переміщеним особам, а також реалізовувала додаткові програми підтримки громадян. Збереження соціальних

видатків на належному рівні дозволило уникнути різкого падіння рівня життя населення та знизити соціальну напруженість у суспільстві.

Наслідком дисбалансу між доходами та видатками стало різке зростання дефіциту державного бюджету. Бюджетний дефіцит у науковій літературі трактується як перевищення видатків державного бюджету над його доходами, що потребує залучення додаткових фінансових ресурсів для його покриття, зокрема через державні запозичення або емісію грошей [38, с.84-92]. У 2021 році він становив 193,41 млрд грн, у 2022 – зріс до 918,03 млрд грн, а у 2025 році досяг 1 639,37 млрд грн [16]. Така динаміка свідчить про хронічний дефіцит бюджетних ресурсів в умовах воєнного стану, що обумовлює необхідність активного залучення як внутрішніх, так і зовнішніх запозичень.

Значний дефіцит державного бюджету обумовив стрімке зростання державного боргу України. Ткачук І.Г. у своїй праці дає визначення державного боргу як сукупності усіх непогашених зобов'язань держави перед внутрішніми та зовнішніми кредиторами, які виникають унаслідок залучення позикових коштів для фінансування бюджетного дефіциту [38, с.397-403]. За даними Міністерства фінансів, упродовж 2021-2025 років обсяг державного та гарантованого державою боргу зріс з 2 672 060 млн грн у 2021 році до 9 042 677 млн грн у 2025 році [14]. Водночас суттєво збільшилось і боргове навантаження на економіку: якщо у 2021 році співвідношення боргу до ВВП становило 49%, то вже у 2022 році – 78%, а у 2025 цей показник перевищив 100% ВВП України.

Різне посилення боргового навантаження є закономірним наслідком воєнних витрат, скорочення доходів бюджету та необхідності фінансування дефіциту. Водночас зростання державного боргу в умовах війни є вимушеним та економічно обґрунтованим кроком, оскільки дозволяє забезпечити безперервність функціонування держави, фінансування оборонного сектору та соціальної сфери.

Покриття дефіциту бюджету та обслуговування державного боргу здійснюється за рахунок системи державних запозичень, які поділяються на внутрішні та зовнішні. Основним інструментом внутрішніх запозичень виступають вже згадані ОВДП, зокрема, військові ОВДП, що активно використовуються з початку повномасштабного вторгнення. Вони розміщуються серед банків, населення та бізнесу, що дозволяє мобілізувати тимчасово вільні фінансові ресурси всередині країни. Механізм функціонування ОВДП передбачає залучення коштів інвесторів в обмін на боргові цінні папери з визначеним терміном погашення та дохідністю. У подальшому держава здійснює нові емісії для виконання зобов'язань за раніше випущеними облігаціями, що формує безперервний процес рефінансування боргу. За даними Міністерства фінансів України, обсяг таких зобов'язань зріс з 1 060,71 млрд грн у 2021 році, до 1 965,89 млрд грн у 2025, тобто, на 85% [14]. Такі показники свідчать про активне використання цього інструменту для фінансування бюджетного дефіциту в умовах воєнного стану. Ще однією причиною зростання попиту на цей інструмент стало запровадження пільгового режиму оподаткування.

Поряд із внутрішніми запозиченнями, вирішальну роль у фінансуванні бюджетного дефіциту відіграють зовнішні джерела. Україна активно залучає фінансову допомогу від міжнародних організацій та іноземних держав, зокрема: Міжнародного валютного фонду, Світового банку, ЄС та країн-партнерів. Значна частина цієї допомоги надається у формі пільгових кредитів або грантів, що дозволяє зменшити боргове навантаження у довгостроковій перспективі. Про масштаби зовнішнього фінансування свідчить динаміка зовнішнього державного боргу. Так, упродовж 2021-2025 років його обсяг зріс з 1 300,16 млрд грн до 6 798,79 млрд грн, тобто, більш ніж у п'ять разів. Основну частину цього зростання забезпечили позики від міжнародних фінансових організацій, обсяг яких збільшився з 463,17 млрд грн у 2021 до 5 234,26 млрд грн у 2025 році, або з 36% до 77% відповідно.

Серед найбільших кредиторів домінуючу роль відіграє Європейський Союз, заборгованість перед яким зросла з 136,37 млрд грн у 2021 році до 3 504,37 млрд грн у 2025 році. Значні обсяги фінансування також надходили від Міжнародного валютного фонду (зростання з 119 млрд грн до 574,8 млрд грн) та Міжнародного банку реконструкції та розвитку (з 167,9 млрд грн до 698,99 млрд грн). Водночас, у 2025 році суттєво зросла заборгованість перед Канадою, Німеччиною, Францією та Японією і становить 90% від усієї заборгованості, одержаної від органів управління іноземних держав [14].

Важливою характеристикою державного боргу є його структура за джерелами формування. Упродовж 2021-2025 років відбулося суттєве зміщення у бік зовнішніх запозичень. Якщо у 2021 році внутрішній і зовнішній борг мали співвідношення 42% на 58% відповідно, то вже з 2022 року частка зовнішнього боргу почала зростати та перевищила 60%. До 2025 року частка постійно зростала і за 2025 рік становить 78% [14].

Така структура є наслідком активного залучення міжнародної фінансової допомоги та має подвійний ефект. З одного боку, вона дозволяє зменшити навантаження на внутрішній фінансовий ринок, уникнути надмірної грошової емісії та стримати інфляційні процеси. Крім того, пільгові умови зовнішнього фінансування (низькі ставки та тривалі строки погашення) сприяють зниженню короткострокового боргового тиску. А з іншого боку, зростання частки зовнішнього боргу підвищує валютні ризики, оскільки девальвація національної валюти призводить до збільшення боргового навантаження у гривневому еквіваленті, а також посилює залежність від зовнішніх кредиторів.

Проте Україна, яка знаходиться у стані війни, фактично не має вибору і змушена залучати міжнародну фінансову допомогу, щоб «триматися на плаву». У короткостроковій перспективі зростання боргу є виправданим, проте у довгостроковій створює ризики боргової залежності. Зростання боргового навантаження, особливо у частині зовнішнього боргу, формує довгострокові

ризика для бюджетної стійкості та потребує розробки ефективної стратегії управління державним боргом у післявоєнний період.

Отже, в умовах воєнного стану державні фінанси України зазнали суттєвої трансформації, що проявилось у різкому зростанні видатків, їх переорієнтації на оборонний сектор та формуванні значного бюджетного дефіциту. Це, у свою чергу, зумовило активізацію державних запозичень і стрімке зростання державного боргу, що стало об'єктивною необхідністю для забезпечення безперервного функціонування держави, фінансування оборони та підтримки соціального сектору. Важливу роль у покритті дефіциту відіграє поєднання внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування: використання ОВДП дозволяє мобілізувати ресурси всередині країни, тоді як міжнародна фінансова допомога забезпечує значну частину бюджетних потреб без посилення інфляційного тиску. Водночас зростання частки зовнішнього боргу підвищує валютні ризики та залежність від міжнародних партнерів. Державний борг і система його фінансування виступають основними інструментами макрофінансової стабілізації та забезпечення обороноздатності країни, а ефективне управління ними є необхідною умовою збереження фінансової стійкості та подальшого економічного відновлення.

2.3. Соціальна політика держави в умовах воєнного стану

В умовах воєнного стану соціальна політика держави набуває критичного значення, оскільки спрямована на забезпечення базових потреб населення, зниження рівня соціальної напруженості та підтримку найбільш вразливих верств суспільства. Повномасштабне вторгнення спричинило різке погіршення соціально-економічної ситуації, що проявилось у зниженні доходів населення, зростанні безробіття, вимушеній міграції та руйнуванні соціальної інфраструктури. У таких умовах держава змушена адаптувати механізми

соціального захисту до кризових викликів, забезпечуючи їх гнучкість, адресність та оперативність.

Соціальна політика у таких умовах трансформується у систему антикризових заходів, спрямованих на швидке реагування на нові виклики. Її основними напрямками є: грошові трансферти населенню, підтримка внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ветеранів, забезпечення житлових субсидій, фінансування пенсійної системи та реалізація програм соціального захисту.

У 2022-2025 роках значна частина соціальних видатків спрямовувалася на підтримку найбільш вразливих груп населення. Попри зміну структури бюджету на користь оборонних витрат, соціальні виплати залишилися складовою державної політики. Частка видатків на соціальний захист знизилася з 23% у 2021 році до 8% у 2025 році, однак в абсолютному вимірі вони залишаються значними через загальне зростання бюджетних видатків [16].

Значна частина соціальної підтримки була спрямована на ВПО. Унаслідок бойових дій значна кількість громадян змінила місце проживання, що потребувало запровадження механізмів регулярної грошової допомоги. Станом на початок 2025 року в Україні зареєстровано близько 4,6 млн ВПО, що свідчить про масштабність гуманітарної кризи [39]. Водночас, як зазначає Міністерство соціальної політики, у 2025 році безпосередню грошову допомогу отримували близько 1,2 млн осіб. [40]. Програми підтримки включали щомісячні виплати на проживання, компенсацію витрат на оренду житла та доступ до соціальних послуг. Наприклад, у рамках нових механізмів держава покривала частину витрат на оренду житла таким чином, що домогосподарства сплачували не більше 20% свого доходу [39]. Це дозволило частково вирішити проблему житлового забезпечення переселенців.

Окремим напрямом соціальної політики стала підтримка ветеранів та військовослужбовців. Повномасштабна війна призвела до суттєвого збільшення кількості осіб, які потребують державної підтримки після повернення з фронту. У зв'язку з цим держава реалізовує програми соціальної адаптації, медичної та

психологічної реабілітації, професійної перепідготовки та працевлаштування ветеранів. Значна увага приділяється забезпеченню грошових виплат, пільг на оплату житлово-комунальних послуг, медичного забезпечення та надання житла для військовослужбовців і членів їхніх сімей. Важливим напрямом є також інтеграція ветеранів у цивільне життя через освітні програми та підтримку підприємницької діяльності. Соціальна підтримка ветеранів має не лише гуманітарне, а й економічне значення, оскільки сприяє збереженню трудового потенціалу держави та зниженню соціальної напруги у суспільстві.

Соціальна політика також охоплює підтримку малозабезпечених верств населення. У 2023 році програми допомоги малозабезпеченим охоплювали близько 1,1 млн осіб, тоді як у 2025 році – близько 600 тис, що свідчить про зміну підходів до адресності соціальної допомоги [40]. Крім того, близько 1 млн осіб отримували різні види допомоги сім'ям з дітьми, що підкреслює значну роль держави у підтримці демографічно вразливих груп населення [40].

Система житлових субсидій залишалася одним із ключових інструментів підтримки населення. В умовах зниження доходів і зростання витрат на житлово-комунальні послуги субсидії дозволяли уникнути накопичення заборгованості та підтримувати платоспроможність домогосподарств. Паралельно держава розширювала механізми соціальних послуг, включаючи програми догляду за дітьми та підтримки людей похилого віку.

Також варто не забувати про такий стандарт соціальної політики як прожитковий мінімум, який з 1 січня 2026 року становив 3 328 грн для працездатних осіб та 2 595 грн для осіб, що втратили працездатність [41]. Ці показники використовуються як база для розрахунку більшості соціальних виплат і визначають мінімальні стандарти життя.

Реалізація соціальної політики відбувається в умовах обмежених фінансових ресурсів. Значний бюджетний дефіцит і зростання державного боргу обмежують можливості фінансування соціальних програм, що зумовлює залежність від міжнародної фінансової допомоги. Частина соціальних ініціатив

реалізується за підтримки міжнародних організацій, зокрема через програми, фінансування яких сягає мільярдів доларів [39].

Окрім базових інструментів соціальної підтримки, у період воєнного стану держава впроваджувала додаткові цільові програми, спрямовані на підтримку окремих категорій населення та стимулювання споживчого попиту. Одним із основних напрямів підтримки населення стали грошові виплати. Держава запровадила як універсальні, так і адресні програми допомоги, зокрема, одноразові та регулярні виплати (наприклад, 1 000 грн), що дозволяло частково компенсувати втрати доходів та підтримувати платоспроможний попит.

Також було реалізовано програму «пакунок школяра», яка передбачала забезпечення дітей необхідними товарами для навчання на 5 000 грн. Така ініціатива дозволила частково зменшити фінансове навантаження на сім'ї, особливо в умовах переміщення населення та втрати доходів. Ще однією реалізованою програмою є «3 000 км. від Укрзалізниці», яка передбачала забезпечення доступності перевезень, що мало як соціальне так і економічне значення. Вона сприяла мобільності населення, евакуації громадян із зони бойових дій та відновленню економічної активності в регіонах. Також держава впроваджувала «зимовий кешбек», який передбачав часткову компенсацію витрат населення на товари національного виробника.

Наведені приклади ілюструють основні та додаткові соціальні програми, які діють, починаючи з 2022 року. Соціальна політика держави свідчить про перехід від універсальної моделі соціальної підтримки, до орієнтованої на більш вразливіші групи населення. Водночас ефективність соціальної політики залишається обмеженою через дефіцит бюджету, нерівномірність розподілу допомоги та залежність від міжнародного фінансування. Частина програм має короткостроковий характер і не вирішує системних проблем бідності та соціальної нерівності.

Таким чином, соціальна політика в умовах воєнного стану поєднує базові інструменти соціального захисту з новими програмами підтримки,

адаптованими до кризових умов, і спрямована на збереження мінімального рівня добробуту населення та стабілізацію соціально-економічної ситуації.

РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Позитивні результати реалізованих заходів

Попри безпрецедентні виклики, спричинені повномасштабною війною, економіка України продемонструвала здатність до функціонування та адаптації в умовах глибокої кризи. Найбільш вагомим результатом є збереження макрофінансової стабільності та уникнення фінансового колапсу. Держава змогла забезпечити безперервність виконання бюджетних зобов'язань, стабільність банківської системи та керованість грошово-кредитних процесів. В умовах масштабних руйнувань і втрати частини економічного потенціалу це свідчить про високу ефективність антикризової економічної політики.

Другим за значущістю результатом є збереження довіри до фінансової системи. В умовах воєнного шоку не відбулося масового вилучення депозитів, банківська система продовжує стабільно функціонувати, а населення та бізнес активно використовують фінансові інструменти. Зокрема, обсяг залучених коштів через облігації внутрішньої державної позики з початку повномасштабного вторгнення перевищив 2 трлн грн, що свідчить про надзвичайну ефективність цього інструменту. Попит на ОВДП з боку населення та бізнесу був спричинений нульовим оподаткуванням та високими процентними ставками, порівняно із тими ж, класичними депозитами. Це дозволило фінансувати бюджетний дефіцит без надмірної грошової емісії та уникнути розбалансування грошового ринку.

Наступним важливим результатом є забезпечення стабільності валютного ринку. Незважаючи на значний девальваційний тиск у 2022 році, курс гривні залишався відносно контрольованим і коливався в межах 36-40 грн/дол. США. Це дозволило уникнути валютної паніки, гіперінфляційних процесів та забезпечити певну передбачуваність економічного середовища. Важливо підкреслити, що стабільність валютного ринку сприяла збереженню довіри населення до банківської системи та стриманню панічних настроїв.

Також значним досягненням стало зниження темпів інфляції після її різкого зростання у 2022 році. Якщо у 2022 році інфляція досягла 26,6%, то у 2023 році вона дорівнювала 5%. Це свідчить про ефективність заходів, спрямованих на стабілізацію грошового обігу та стримування цінового тиску. Контрольована інфляція дозволяє підтримувати купівельну спроможність населення та забезпечує відносну стабільність внутрішнього ринку.

Важливим показником ефективності економічної політики є динаміка валового внутрішнього продукту. Після падіння реального ВВП на 28,8% у 2022 році, у 2023 було зафіксовано його зростання на 5,5%, у 2024 – на 3,2%, а у 2025 році – на 1,8% [6]. Така динаміка свідчить про повільне, але стійке відновлення економічної активності та її пристосування до нових реалій. Відновлення відбувається нерівномірно, однак сам факт переходу від глибокого падіння до темпів зростання підтверджує ефективність стабілізаційних заходів, відновлення виробництва та часткову нормалізацію господарських процесів.

Також держава застосувала комплекс заходів для збереження підприємств і зменшення негативного впливу шоків на економіку. По-перше, уряд ініціював програму релокації виробництв із зон бойових дій до безпечніших регіонів. Станом на березень 2023 року в межах цієї програми переміщено 800 підприємств (переважно в західні області), що дозволило зберегти робочі місця та виробничий потенціал компаній [42]. По-друге, бізнес активно отримував пільгові кредити: станом на 18 травня 2026 року підприємці отримали понад 114 тис. пільгових кредитів на загальну суму 434,1 млрд грн у рамках державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» [43]. Ці кредити дали змогу підтримати оборотні кошти компаній і фінансувати інвестиції без різкого зростання боргу. Поєднання релокації та пільгового кредитування допомогло «утримати на плаву» тисячі фірм і сприяло плавному падінню ВВП. По-третє, держава впровадила грантові програми для малого та середнього бізнесу. За офіційними даними, станом на 31 грудня 2024 року майже 24 тисячі підприємців отримали від держави гранти на розвиток бізнесу в сумі більше 11 млрд грн (в межах

ініціатив «єРобота» та «Власна справа») [44]. Гранти дозволили бізнесу оновити обладнання, розгорнути виробництво та зберегти робочі місця в регіонах.

Додатково держава: спростила звітність, відклала сплату податків, впровадила державні кредитні гарантії та покращила цифрові сервіси. На початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, фізособи-підприємці 1 та 2 груп могли тимчасово не сплачувати ЄСВ, а підприємства могли не сплачувати внесок за мобілізованих працівників. Уряд розширив програми гарантування позик (переважно на портфельній основі), щоб банки могли більш впевнено кредитувати МСБ. Тобто, кожен банк отримує ліміт на кредити, які частково гарантовані державою, що полегшило доступ до фінансування для підприємств [45, с.30]. Влада активно розвивала електронні сервіси («Дія.Бізнес», Prozorro) та цифровізувала багато процесів, що дало змогу простіше реєструвати підприємства онлайн, робити держзакупівлі та шукати нових партнерів. Ці дії скоротили бюрократію й стимулювали бізнес до переходу в офіційний сектор.

Звичайно, що без збереження значної міжнародної фінансової підтримки Україна не змогла б продовжувати далі своє існування в таких темпах, які вона демонструє. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями, зокрема, Міжнародним валютним фондом та Світовим банком, дозволила фінансувати державні видатки, підтримувати валютний ринок та уникнути боргової кризи. Це стало, напевно, основним фактором функціонування держави навіть в умовах обмежених внутрішніх ресурсів.

Окремим позитивним результатом є формування нових структурних елементів економіки. Якщо до 2022 року всі у світі вважали Україну аграрною країною, то повномасштабна війна змінила це бачення. Цьому посприяв масштабний розвиток оборонно-промислового комплексу (ОПК), зокрема виробництва безпілотних систем (дрони, роботизовані системи тощо). В умовах війни держава значно посилila свої позиції у сфері військових технологій та створила потенціал для експорту продукції з високою доданою вартістю.

Завдяки такому посиленню, дрони та роботизовані комплекси купуються найсильнішими державами світу (США, Німеччина, Велика Британія). Після початку конфлікту на близькому сході Україна знаходиться у дуже вигідному становищі. Так як українські військові зараз мають найкращі знання у веденні війни, то вони передають їх країнам близького сходу, а ті взаємін надають фінансову допомогу та розвивають ОПК в Україні.

Соціальна складова економічної політики також продемонструвала позитивні результати. Держава змогла забезпечити фінансування соціальних виплат, включаючи підтримку ВПО, малозабезпечених громадян та інших вразливих груп населення. Реалізація програм грошової допомоги сприяла підтримці внутрішнього попиту та зниженню соціальної напруженості, що є важливим фактором економічної стабільності в умовах війни.

У контексті міжнародного досвіду варто зазначити, що економічна політика України має спільні риси з практикою інших країн, які функціонували в умовах воєнних або глибоких криз. Зокрема, під час Другої світової війни економіка Великої Британії характеризувалася жорстким державним регулюванням, централізованим розподілом ресурсів, валютними обмеженнями та масштабним використанням державних запозичень для фінансування військових витрат. Значну роль відігравала мобілізація внутрішніх фінансових ресурсів через воєнні облігації, що дозволило підтримувати функціонування економіки навіть в умовах значного бюджетного дефіциту. Подібні способи використовуються і в Україні через механізм ОВДП та посилення валютного контролю.

Показовим є також досвід Ізраїлю, економіка якого протягом тривалого часу функціонує в умовах постійних безпекових загроз. Основою економічної стійкості держави стали розвиток ОПК, активна державна підтримка інновацій та високотехнологічного сектору, а також ефективна взаємодія держави з міжнародними партнерами. Важливу роль відіграє залучення іноземних інвестицій та розвиток військових технологій, значна частина яких у

подальшому інтегрується у цивільний сектор економіки. Аналогічні тенденції спостерігаються і в Україні, де розвиток виробництва безпілотних систем, засобів радіоелектронної боротьби та цифрових військових технологій створює основу для формування нового сектору економіки з високою доданою вартістю.

Варто також звернути увагу на досвід Південної Кореї, яка після Корейської війни перебувала у складному економічному становищі та значною мірою залежала від міжнародної допомоги. Завдяки активній ролі держави у стимулюванні промислового розвитку, підтримці експорту та інвестицій у людський капітал країна змогла перейти від післявоєнної кризи до моделі прискореного економічного зростання. Для України цей досвід є важливим у контексті майбутнього післявоєнної відбудови, оскільки демонструє значення стратегічного державного планування та модернізації економіки.

Окремої уваги заслуговує досвід Німеччини після Другої світової війни. Післявоєнне економічне відновлення країни ґрунтувалося на поєднанні міжнародної фінансової підтримки в межах «Плану Маршалла», проведенні структурних реформ та створенні ефективної ринкової економіки. Значну роль відіграли інституційні реформи, боротьба з інфляцією та відновлення промислового потенціалу. Для України цей приклад демонструє важливість ефективного використання міжнародної допомоги та необхідність проведення глибоких структурних змін у післявоєнний період.

Отже, реалізована економічна політика в умовах воєнного стану забезпечила стабілізацію ключових макроекономічних показників, відновлення економічної активності та збереження фінансової системи. Державне втручання у кризовий період забезпечило фінансову стійкість підприємств. Попри значні руйнування інфраструктури, підтримка бізнесу через програми релокації підприємств, пільгове кредитування, грантові ініціативи та інші антикризові механізми дозволила частково зменшити падіння ВВП і зберегти робочі місця. Досвід України, як і практика інших держав, що функціонували в умовах воєнних конфліктів та післявоєнного відновлення, свідчить про важливість

поєднання жорсткої макрофінансової політики, активної ролі держави у підтримці стратегічних секторів економіки, міжнародної фінансової допомоги та проведення структурних реформ. Сукупність досягнутих результатів свідчить про її відносну ефективність та здатність держави адаптуватися до екстремальних умов, формуючи основу для подальшого економічного відновлення.

3.2. Проблеми та виклики реалізації економічної політики України в умовах війни

Незважаючи на досягнення у сфері стабілізації економіки, сучасна економічна політика України супроводжується рядом суттєвих проблем, які вже мають негативний вплив на функціонування економічної системи та обмежують її ефективність. В умовах воєнного стану ці проблеми набувають системного характеру та можуть мати довгострокові наслідки для економічного розвитку держави.

Найбільш значущою проблемою є стрімке зростання державного боргу та бюджетного дефіциту. Внаслідок різкого скорочення податкових надходжень, зниження економічної активності та одночасного збільшення державних видатків, передусім на оборону та соціальну сферу, бюджетна система функціонує з хронічним дефіцитом. Для його покриття держава змушена активно залучати як внутрішні, так і зовнішні запозичення. Проте і це не дає бажаного результату, а призводить до: зростання боргового навантаження, збільшення витрат на обслуговування боргу та формує додатковий тиск на державні фінанси. У довгостроковій перспективі це може обмежити можливості фінансування інвестиційних та соціальних програм, а також потребуватиме реалізації жорстких заходів бюджетної консолідації.

Тісно пов'язаною з борговою проблемою є зростання залежності економіки від міжнародної фінансової допомоги. Значна частина бюджетних

ресурсів формується за рахунок зовнішніх джерел, зокрема кредитів і грантів від міжнародних фінансових організацій та країн-партнерів. З одного боку, це дозволяє забезпечити фінансування критично важливих видатків, однак з іншого – формує обмеження для самостійного проведення економічної політики. Така залежність підвищує вразливість економіки до змін у міжнародній політичній та фінансовій кон'юктурі, а також створює ризики нестабільності у разі скорочення обсягів зовнішньої підтримки.

Продовжуючи проблему державного бюджету, варто зазначити про неефективність його використання. В умовах обмежених фінансових можливостей частина державних витрат спрямовується на напрями, які не мають першочергового значення для забезпечення економічної стійкості або обороноздатності. Перекладання плитки, засадження квітів, оздоблення клумб, значне фінансування телемарафону та багато інших беззмистовних витрат точно не допоможуть Україні покращити своє економічне становище. Такі дії свідчать про недостатню ефективність системи бюджетного планування, слабкість механізмів контролю та відсутність чіткої ієрархії пріоритетів. Нераціональний розподіл ресурсів призводить до зниження загальної ефективності державної політики та втрати потенційних можливостей для економічного відновлення.

Важливим негативним фактором є збереження не просто високого, а височезного рівня корупції. У 2025 році Україна отримала 36 зі 100 балів та зайняла 104 місце із 182 у індексі сприйняття корупції [46]. Більше того, цей показник почав рости після повномасштабного вторгнення, тоді як у 2021 році він дорівнював 30 балам. Особливо гостро ця проблема проявляється у сфері державних закупівель, де недостатній рівень прозорості та контролю створює передумови для неефективного або нецільового використання бюджетних коштів. Навіть використання такої платформи як Prozorro не допомагає, тому що держслужбовці все рівно намагаються купити собі дорогі авто або майно для «службових цілей». Корупційні прояви не лише призводять до прямих фінансових втрат, але й суттєво підривають довіру населення та міжнародних

партнерів до державних інституцій. Це, у свою чергу, негативно впливає на інвестиційний клімат та обмежує можливості залучення додаткових ресурсів для розвитку економіки.

На додачу до високого рівня корупції, високим залишається рівень тіньової економіки. Значна частина господарської діяльності здійснюється поза межами офіційного сектору, що призводить до втрат бюджетних надходжень та ускладнює реалізацію ефективної податкової політики. Тінізація економіки також спотворює конкурентне середовище, оскільки підприємства, що працюють у «тіні», отримують необґрунтовані переваги перед легальним бізнесом. Це знижує стимули до ведення прозорої діяльності та стримує розвиток офіційного сектору економіки.

Значною проблемою, яка не сприяє досягненню соціальної згуртованості українського суспільства, є недостатній рівень довіри до державних інституцій та національної валюти. В умовах воєнної невизначеності, населення та бізнес часто обирають стратегії мінімізації ризиків, зокрема, зберігання коштів в іноземній валюті або скорочення інвестиційної активності. Це призводить до відтоку капіталу, зниження рівня внутрішніх інвестицій та уповільнення економічного розвитку. Низький рівень довіри також ускладнює реалізацію державних економічних програм і реформ. Звичайно, можна зазначити військові ОВДП як успішний приклад залучення коштів громадян та бізнесу, проте таке залучення відбувається через відсутність альтернатив для інвестування, нульовим оподаткуванням та високими ставками.

Варто також зазначити поточні та довгострокові ризики, з якими стикається або може стикнутись Україна. Ці ризики мають системний характер і охоплюють фінансову, виробничу, соціальну та інституційну сфери, що суттєво ускладнює процес економічного відновлення та забезпечення сталого розвитку в післявоєнний період.

Найбільш значущим ризиком є невизначеність щодо тривалості та результатів війни. Відсутність хоча б приблизних часових орієнтирів

унеможливиює ефективне стратегічне планування як на рівні держави, так і на рівні бізнесу. Підприємства змушені функціонувати в умовах постійної загрози руйнування виробничих потужностей, порушення логістичних ланцюгів та втрати ринків збуту. Це стримує інвестиційну активність, обмежує розвиток підприємництва та негативно впливає на формування довгострокових економічних стратегій, бо ніхто не хоче віддавати свої капітал та час у невідоме. Крім того, невизначеність формує песимістичні очікування серед населення, що призводить до скорочення споживання та зниження внутрішнього попиту.

Другим по важливості ризиком є скорочення трудового потенціалу країни. Масштабна міграція населення, втрати людського капіталу та структурні зміни на ринку праці формують довгострокові негативні наслідки для економіки. Особливо гостро це проявляється у дефіциті кваліфікованих кадрів, що є основою для відновлення промисловості, інфраструктури та високотехнологічних секторів економіки. Існує висока ймовірність того, що частина громадян, які виїхали за кордон, не повернеться, що у довгостроковій перспективі може призвести до структурного дисбалансу на ринку праці, зниження продуктивності та уповільнення економічного зростання. Бізнес постійно страждає через дефіцит кадрів та намагається утримати кваліфіковані кадри, щоб хоч якось виживати в умовах війни. На додачу до міграції збільшується смертність та зменшується народжуваність, що також дуже негативно впливає на ринок праці в Україні.

Третім викликом є масштабність та тривалість післявоєнної відбудови. Руйнування інфраструктури, житлового фонду, енергетичних об'єктів та виробничих потужностей потребуватимуть значних фінансових ресурсів і тривалого часу для їх відновлення. Це створює додаткове навантаження на державний бюджет та обумовлює необхідність залучення зовнішнього фінансування. Водночас процес відбудови супроводжується ризиками неефективного використання ресурсів, затягування строків реалізації проєктів та нерівномірності відновлення окремих регіонів. Надмірна залежність від

міжнародної допомоги буде обмежувати економічну самостійність держави у довгостроковій перспективі.

Наступним ризиком є недостатня ефективність інституційних реформ та повільність змін у законодавчій сфері. Наприклад, було достатньо часу та можливостей заборонити роботу бетінгових платформ та казино або запровадити надзвичайно жорстокі покарання за корупцію та подібні схеми під час воєнного стану. Проте цього не відбулось, а навпаки, казино працюють, навіть з російськими коріннями; корупціонери менше думають про те, як би повернути ту чи іншу схему, вони просто не бачать сенсу щось вигадувати, бо закон їх за це не карає, а навіть якщо і карає, то можна уникнути покарання за якусь частину від вкраденої суми і красти далі. Вирішивши навіть ці проблеми, можна поповнити державний бюджет на величезні суми. Ці та інші проблеми стримують розвиток приватного сектору, обмежують модернізацію економіки та ускладнюють інтеграцію України у світовий економічний простір. У післявоєнний період швидкість та якість реформ визначатимуть темпи економічного відновлення.

Суттєвим макроекономічним ризиком є нестабільність валютного ринку та довіра до національної валюти. В умовах війни гривня перебуває під значним тиском через відтік капіталу, зростання попиту на іноземну валюту та обмеженість експорту. Підприємства та інвестори, діючи в умовах високої невизначеності, часто змушені обмежувати свою діяльність, робити певні резерви або виводити капітал у більш стабільні активи. Це призводить до зниження інвестиційної активності та уповільнення економічного розвитку. Тому державі потрібно забезпечувати стабільність монетарної політики та формувати довіру до фінансової системи.

І на останок, варто зазначити про інформаційну складову економічної безпеки. В умовах війни інформація набуває стратегічного значення та впливає не тільки на безпеку, а й на економічну ситуацію та рівень довіри до держави. З одного боку, обмеження доступу до чутливої інформації є необхідним

елементом забезпечення національної безпеки, а з іншого – надмірна закритість може знижувати рівень довіри населення та бізнесу до держави. Тому важливим завданням є забезпечення балансу між прозорістю та конфіденційністю інформації.

Таким чином, сучасна економічна політика України стикається із комплексом взаємопов'язаних проблем, які мають як фінансовий, так й інституційний характер. Зростання державного боргу, залежність від зовнішнього фінансування, неефективність бюджетних витрат, корупція, тіньова економіка та недостатній рівень довіри формують системні обмеження для економічного розвитку. Додатковими викликами залишаються: невизначеність тривалості війни, скорочення трудового потенціалу, масштабність відбудови, інституційні обмеження, валютні та боргові ризики. Їх подолання є необхідною умовою забезпечення довгострокової фінансової стійкості та підвищення ефективності державної економічної політики.

3.3. Пріоритети економічної політики післявоєнної відбудови України

Після завершення воєнних дій одним із ключових завдань держави стане забезпечення переходу від політики кризового реагування до політики довгострокового економічного розвитку. Масштабні руйнування інфраструктури, значні демографічні втрати, скорочення виробничого потенціалу та високий рівень державного боргу формують необхідність комплексного перегляду підходів до економічного регулювання. У післявоєнний період економічна політика має бути спрямована не лише на відновлення зруйнованих об'єктів, але й формування сучасної, конкурентоспроможної та фінансово стійкої економіки.

Одним із головних пріоритетів державної економічної політики повинно стати забезпечення макрофінансової стабільності. Умови воєнного часу спричинили значне зростання бюджетного дефіциту та державного боргу, тому

післявоєнний етап вимагатиме поступової бюджетної консолідації. Держава має забезпечити ефективне управління державними фінансами, оптимізувати структуру бюджетних видатків та поступово зменшувати залежність від зовнішнього фінансування. Важливого значення набуває розширення податкової бази за рахунок детінізації економіки, стимулювання підприємницької діяльності та вдосконалення механізмів податкового адміністрування.

Особливої актуальності набуває питання забезпечення прозорості використання бюджетних коштів. Значні обсяги міжнародної фінансової допомоги та ресурсів, спрямованих на реконструкцію країни, створюють ризики корупційних зловживань і неефективного використання державних ресурсів. У зв'язку з цим, важливим напрямом економічної політики має стати посилення фінансового контролю, удосконалення електронних систем державних закупівель та звітності, а також підвищення відповідальності за порушення у сфері використання бюджетних коштів. Ефективна антикорупційна політика є необхідною умовою збереження довіри міжнародних партнерів та залучення іноземних інвестицій.

Монетарна політика Національного банку України також буде відігравати важливу роль у післявоєнній відбудові країни. Необхідно буде поступово переходити від жорстких валютних обмежень до більш гнучкого валютного ринку. При цьому НБУ має продовжувати політику інфляційного таргетування та підтримувати стабільність національної валюти. Гнучке використання облікової ставки, підтримка валютної ліквідності та контроль інфляційних процесів залишатимуться важливими інструментами забезпечення макрофінансової стабільності.

Також важливим завданням для післявоєнного розвитку є відновлення економічної активності та стимулювання підприємництва. Значна частина підприємств зазнала руйнувань або була змушена припинити діяльність через бойові дії та втрату ринків збуту. У цих умовах держава повинна створити

сприятливі умови для розвитку МСБ, який є важливим джерелом зайнятості населення та наповнення бюджету. Доцільним є розширення програм державних кредитних гарантій, пільгового кредитування та грантової підтримки для підтримки підприємств, що працюють у стратегічно важливих галузях економіки. Особливу увагу необхідно приділити розвитку аграрного сектору, ІТ, енергетики та промисловості, які мають значний потенціал економічного зростання.

Не менш важливим напрямом післявоєнної економічної політики є розвиток людського капіталу та стабілізація ринку праці. Війна призвела до масштабної міграції населення, втрати трудових ресурсів та погіршення демографічної ситуації. Тому державна політика має бути спрямована на стимулювання повернення громадян до України, створення нових робочих місць та розвиток системи професійної перепідготовки населення. Особливої уваги потребують демобілізовані військовослужбовці та ВПО, інтеграція яких у ринок праці є важливим фактором соціальної стабільності.

Ще одним напрямом, на який варто звернути увагу – відновлення та модернізація інфраструктури. Внаслідок бойових дій Україна зазнала масштабних руйнувань транспортної, енергетичної, житлової та соціальної інфраструктури. Відбудова повинна здійснюватися на основі принципів енергоефективності, технологічної модернізації та відповідності сучасним європейським стандартам. Значну роль у цьому процесі можуть відігравати механізми державно-приватного партнерства, які дозволяють залучити додаткові інвестиційні ресурси та зменшити навантаження на державний бюджет.

Таким чином, післявоєнна економічна політика України повинна бути спрямована на забезпечення фінансової стабільності, відновлення економічного потенціалу держави, модернізацію інфраструктури та стимулювання інвестиційної активності. Ефективність реалізації цих завдань значною мірою залежатиме від рівня координації дій державних органів, прозорості

використання фінансових ресурсів та здатності держави проведення структурних реформ. Саме комплексний підхід до післявоєнної відбудови створить передумови для формування конкурентоспроможної та стійкої економіки України у довгостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ

У роботі комплексно розглянуто питання формування, реалізації та оцінки державної економічної політики в умовах воєнного стану. Обґрунтовано актуальність теми, з урахуванням тривалості воєнного конфлікту, та його глибокого впливу на всі сфери економіки України. Проведений аналіз охоплює як теоретико-правові засади економічної політики, так і практичні інструменти її реалізації, зокрема антиінфляційні, бюджетні та соціальні заходи, а також оцінку їх ефективності.

Узагальнення результатів дослідження дозволяє стверджувати, що економічна політика держави в умовах війни має подвійний характер. З одного боку, реалізовані заходи сприяли запобіганню глибокій фінансовій кризі, забезпечили стабільність банківської системи та створили передумови для поступового відновлення економічного зростання. З іншого боку, значне розширення бюджетного дефіциту, стрімке зростання державного боргу та наявність інституційних дисбалансів сформували суттєві обмеження для довгострокового розвитку.

У першому розділі дослідження проаналізовано нормативно-правові засади економічної політики в умовах воєнного стану. Встановлено, що чинна законодавча база, зокрема: конституційні положення, закони України та акти у сфері бюджетної і податкової політик, забезпечують необхідну гнучкість державного регулювання в кризових умовах. Водночас збережено базові принципи ефективності, збалансованості та прозорості. Окрему увагу приділено ролі основних інституцій у забезпеченні функціонування економіки та мобілізації ресурсів. Разом із тим, виявлено окремі недоліки нормативного середовища, зокрема у сфері протидії корупції та регулювання фінансових обмежень в умовах війни.

У другому розділі здійснено аналіз практичної реалізації економічної політики. Встановлено, що антиінфляційні заходи, включаючи суттєве підвищення облікової ставки, валютні обмеження та інтервенції, дозволили

стабілізувати грошово-кредитний ринок та уникнути гіперінфляційних процесів. Водночас це призвело до подорожчання кредитів та стримування інвестиційної активності. У сфері бюджетної політики зафіксовано значне зростання дефіциту, що компенсувалося за рахунок внутрішніх і зовнішніх запозичень, зокрема військових облігацій та міжнародної фінансової допомоги. Соціальна політика була спрямована на підтримку найбільш вразливих верств населення, що дозволило знизити рівень соціальної напруженості, однак створило додаткове навантаження на державні фінанси.

У третьому розділі надано критичну оцінку результатів економічної політики. Серед ключових досягнень визначено: збереження стабільності банківської системи, стримування інфляційних процесів та поступове відновлення економічного зростання після значного падіння. Важливу роль у цьому відіграла міжнародна фінансова підтримка, яка дозволила забезпечити фінансування бюджетного дефіциту та уникнути боргової кризи. Позитивний вплив на економічну стабілізацію також мала державна підтримка бізнесу, зокрема через програми релокації підприємств, пільгового кредитування, грантових ініціатив та податкових послаблень, що сприяло збереженню економічної активності та робочих місць. Водночас виявлено ряд системних проблем, серед яких: зростання боргового навантаження, високий рівень корупції, значні масштаби тіньової економіки та зменшення людського капіталу. Сукупність цих факторів свідчить про те, що досягнута макроекономічна стабілізація має обмежений і переважно короткостроковий характер.

На основі проведеного дослідження сформульовано рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності економічної політики в умовах воєнного стану:

- Забезпечити суворий контроль за державними витратами; впровадити нові та покращити існуючі електронні сервіси для публічних закупівель і звітування; посилити відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів.

- Розробити стратегію поступового скорочення дефіциту бюджету, наприклад, шляхом розширення податкової бази (встановлення пільг за умови легалізації бізнесу) та звільненням коштів через оптимізацію витрат.
- Продовжувати політику інфляційного таргетування НБУ, за потреби, із гнучким коригуванням облікової ставки; утримувати достатню валютну ліквідність для зменшення коливань курсу.
- Розширювати програми кредитних гарантій та грантів для малого й середнього бізнесу, особливо в секторах, що мають потенціал відновлення (агросектор, ІТ, відновлювана енергетика); поступово відновлювати залучення приватних інвестицій, зокрема у відбудову інфраструктури.
- Інвестувати в освіту і перепідготовку для демобілізованих військових та ВПО; стимулювати повернення працездатних громадян (наприклад, через податкові пільги); зберігати соціальні виплати для незахищених верств населення, що підтримує попит і уникнення соціальних потрясінь.
- Розробити довгострокову програму реконструкції (залучення приватно-державних партнерств); зосередитися на модернізації інфраструктури (енергетична безпека, транспорт, житло) та «зелених» технологіях; координувати діяльність з міжнародними донорськими організаціями для отримання цільового фінансування.

Проведене дослідження підтверджує, що економічна політика України під час війни відіграє переважно стабілізаційну роль, забезпечуючи базову життєздатність економічної системи. Водночас її реалізація супроводжується накопиченням структурних дисбалансів та нових ризиків. У зв'язку з цим, у післявоєнний період головним завданням стане трансформація економічної політики від антикризової моделі до моделі сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Манків Н.Г. Макроекономіка. – К.: Основи, 2000.
2. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Бюджетний кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
5. Податковий кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
6. Національний Банк України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>
7. Про Національний банк України: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
8. Коментар НБУ щодо зміни реального ВВП у 2022 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-zmini-realnogo-vvp-u-2022-rotsi>
9. Коментар НБУ щодо рівня інфляції у 2021 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2021-rotsi>
10. Коментар НБУ щодо рівня інфляції у 2022 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2022-rotsi>
11. Коментар НБУ щодо рівня інфляції у 2023 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2023-rotsi>

- 12.Коментар НБУ щодо рівня інфляції у 2024 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2024-rotsi>
- 13.Коментар НБУ щодо рівня інфляції у 2025 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2025-rotsi>
- 14.Державний борг України. *Міністерство фінансів України*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg>
- 15.Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mof.gov.ua/uk/osnovna-informacija>
- 16.Державний бюджет України. *Міністерство фінансів України*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mof.gov.ua/uk/state-budget>
- 17.Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://stat.gov.ua/uk>
- 18.IMF Country Report Ukraine. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2026/058/002.2026.issue-058-en.xml?cid=574341-com-dsp-crossref>
- 19.Ukraine fifth rapid damage and needs assessment RDNA5 February 2022 – December 2025. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2026/02/23/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>
- 20.Екологічні руйнування в Україні. *Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://me.gov.ua/News/Detail/6fab61dd-28e9-4b18-8b22-ef06f10498a2?lang=uk-UA&title=EkologichniRuinuvanniaVUkraini>

- 21.Тарасенко А.Б. Інфляція як міра економічної стійкості України під час російського вторгнення *Науковий вісник Міжнародної Асоціації Науковців*. 2023. Том 2, № 2. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://man.org.ua/nv/index.php/about/article/view/48/51>
- 22.Думич Н.Б. Державна політика регулювання інфляційних процесів у трансформаційних економіках: досвід для України. *Міжнародний науково-виробничий журнал*. 2023. № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/364/347>
- 23.Бугель Ю., Домбровська Н. Інфляція та її вплив на економіку України: економіко-статистичний аналіз. *Економічний аналіз*. 2024. № 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/6205/6565657500>
- 24.Сальніченко Д.Д. Антиінфляційна політика України. 2025. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/744a384b-7cfb-4ed7-bc68-ce0060f68298/content>
- 25.Маслова С.О. Гроші і кредит [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://buklib.net/books/24018/>
- 26.Гроші та кредит : підручник / [М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та Г 86 ін.] ; за наук. ред. М. І. Савлука. — 6-те вид., перероб. і доп. — К. : КНЕУ, 2011. — 589, [3] с.
- 27.Облікова ставка НБУ. *НБУ*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/archive-rish>
- 28.Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. *НБУ*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart>
- 29.Валютні інтервенції НБУ. *НБУ*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/markets/currency-interventions>

30. Тіньова економіка. Аналітична записка: Загальні тенденції січень-червень 2021. *Міністерство економіки України*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://me.gov.ua/file/78b79266-3a86-4be0-a528-ef8bb1551809>
31. Shadow Economy exposed march 2025. *Ernst & Young*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ey.com/content/dam/ey-unified-site/ey-com/en-gl/insights/tax/documents/ey-gl-shadow-economy-report-02-2025.pdf?>
32. 40% української економіки перебуває в тіні. *УНН*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://unn.ua/news/40percent-ukrainskoi-ekonomiky-perebuvaie-v-tini-ochevydno-tse-stosuietsia-y-ahrosektora-ta-eksportu-ahroproduktzii-svyrydenko>
33. Не тільки зарплати в конвертах. *NV Бізнес*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/tinova-ekonomika-ukrajini-vtrati-byudzhetu-zrostayut-cherez-konverti-y-import-50557649.html>
34. Краус Н.М., Краус К.М., Шевчук В.С., Панченко А.О. Тіньова економіка в Україні: причини, масштаби та наслідки розвитку. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. №1. 2020. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/90/81>
35. Мостепанюк Д.В. Тіньова економіка: причини, соціально-економічні наслідки та шляхи подолання. *НаУКМА*. 2024. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/98efc539-6914-4319-93f5-4cfa177634fb/content>
36. Операції з платіжними картками у 2025 році: більшість – безготівкові. *НБУ*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/operatsiyi-z-platijnimi-kartkami-u-2025-rotsi-bilshist-bezgotivkovi>
37. Із початку 2026 року уряд залучив від продажу / обміну ОВДП на аукціонах понад 158 млрд грн, а загалом упродовж воєнного стану – майже 2 185 млрд грн. *НБУ*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/iz-pochatku-2026-roku-uryad-zaluchiv-vid-prodaju--->

[obminu-ovdp-na-auktsionah-ponad-158-mlrd-grn-a-zagalom-uprodovj-voyennogo-stanu---mayje-2-185-mlrd-grn](#)

- 38.Ткачук І. Г. Державні фінанси: підручник / І. Г. Ткачук. - Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2015. - 510 с.
- 39.Допомога для переселенців у 2025 році: які виплати можуть отримати українці. *РБК-Україна*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/rus/news/dopomoga-pereselentsiv-2025-rotsi-ki-viplati-1745594977.html>
- 40.Forbes Ukraine стверджує, що половина населення України отримує хоча б одну пільгу. *Forbes Ukraine*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://forbes.ua/money/forbes-ukraine-stverdzhue-shcho-polovina-naselennya-ukraini-otrimue-khoch-a-b-odnu-pilgu-ekonomistki-ganna-vakhitova-ta-olga-nikolaeva-ne-zgodni-u-24-raza-menshe-yaki-ikh-argumenti-24102025-33611>
- 41.Прожитковий мінімум: як зміниться показник у 2026 році. *Пенсійний фонд України*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/dn/325715-prozhytkovyj-minimum-yak-zminytsya-pokaznyk-u-2026-rotsi/>
- 42.За рік війни в більш безпечні регіони релоковано 800 підприємств. *Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://me.gov.ua/news/detail?lang=uk-ua&id=a700c206-722a-4752-b5bb-78a1063ae9db&title=zarikviinivbilsh>
- 43.За час повномасштабної війни підприємці отримали понад 114 тис. пільгових кредитів на 434,1 млрд грн. *Міністерство фінансів України*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_chas_povnomasshtabnoi_viini_pidpriiemtsi_otrimali_ponad_114_tis_pilgovikh_kreditiv_na_4341_mlrd_grn-5726

44. Майже 24 тисячі підприємців отримали від держави гранти на розвиток бізнесу.

Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України.

[Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://me.gov.ua/News/Detail/81ffe9ca-ba57-4f59-888d-d76085fdf339?lang=uk-UA&title=Robota-Maizhe24-TisiachiPidprintsivOtrimaliVidDerzhaviGrantiNaRozvitokBiznesu>

45. Звіт про фінансову стабільність за Грудень 2024 року. *НБУ*.

[Електронний ресурс] – Режим доступу:

https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2024-H2.pdf?v=17

46. Corruption Perceptions Index. *Transparency International*. [Електронний ресурс] –

Режим доступу: <https://www.transparency.org/en/cpi/2025/index/ukr>

47. Іваненко Д.О. Розрахунки до Дипломної роботи.

1_Розрахунки до
Дипломної роботи